Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгдэ арадаи газетэ

1994 ОКТЯБРЬ 20
Намарай һүүл хүхэ нохон һарын 16
ЧЕТВЕРГ
Гарагай 5
№ 203 (19045)
Газетын сэн захилай 10 түх. Хэлсээтэ сэн.

УРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВАДА

...ликын Правительстэтэ заседани үнлөө мүнгэ тангын саг болвортонь түлэгдэдэггүйһөө болоно, промышленна предприятинууд бэе бэдээ үри шэритэй болоно, худэлмэришэдтэ салинтынь түлэгдэнэгүй, зарим ушарта предприятинуудай худэлмэриеэ зогсоохо ушаршье үзэгдэнэ.

Энэ хүшэр хүндэ байдалһаа гарахын тула республикын экономикые тогтонижоруулха талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүдые харааһан Программые бэелүүлхые министерствэнүүд, захиргаануud, хотонуудай, аймагуудай захиргаануудай гулваанар, предприяти, эмхинүүдэй, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд уялгалагдаа. Республикын социально-экономическа хүгжэлтын Программа зохёожо, байгша оной декабрь һарада республиканска эрдэмэй-практическа конференци дээрэ зүбшөн хэлсэлгэдэ табихые республикын Экономикын министерствэдэ даалгагдаа. Мүн инвестиционно ажабуулгые үргэдхэхэ, олзо оршын өөрын баазые хүгжөөхэ, өөөри эрхилхэ хэрэгые нарижуулха талаар худэлмэри эршэмтэйгээр ябуулхые заагдаа.

«1994—1995 онуудта Буряад Республикын байдалые тогтонижоруулха талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүд тухай» асуудал зүбшөгдөө. Республикын байдалые тогтонижоруулха талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүдые харааһан Программа юһэн бүлэгһөө бүридэнэ. «Финансын, мүнгэнэй —урьһаламжын, налогово политика» гэһэн бүлэгтэнь республикада финансын талаар байдалые һайжаруулгын гол шухала хэмжээнүүдэй нэгэнынь гэхэдэ, налогово болон урьһаламжын политикада эршэмтэйгээр хэмжээнүүдые абажа, республиканска болон нютагай биюджетүүдтэ олзо оршые дээшэлүүлгэ болоно гээд заагдана. Дэлгүүрэй экономикын үедэ предприятинуудай ажабуулгада нүлөөлгын шухала арга боломжнууд гэхэдэ, экономикын талаар лэ болоно шуу. Тинмэһээ экономикын талаар ямар хэмжээнүүд абтахаб гээд энэ хэлэгдэнхэй. Тэдэнэй дунда предприятинууд хоорондохи үри шэри ялгаад үгы хэгдэхэб, гадна республика дотор мүнгэнэй сэнтэй саарһануудай дэлгүүрые хүгжөөлгэ, вексель хэрэглэлгэ гэхэ мэтэ дурдагданхай.

Республика дотор инвестиционно политика ялгаад ябуулхаб гэһэн асуудал тусхай бүлэг болгогдон оруулагданхай. Республикын экономикые тогтонижоруулха талаар худэлмэрин гол шэглэлүүдэй нэгэн гэхэдэ, промышленностинн арга шадалые зүбөөө хэрэглэлгэ болоно. Энээнһээ уламжалан, предприятинуудта экономикын талаар таараамжатай арга боломжнуудые олзохо, тэдэнэй бүридэлые хувбилгаха шухэлдэ тоологдоно.

«Аграрна политика» гэһэн ехэ бүлэг соо дэлгүүрэй экономикодо оролгын үедэ ажахы эрхилэлгын олон янзын тухэлэй бии болоошье һаань, республика дотор томо ажахынуудые үлөөбэл, таарамжатай гээд онсологдоно. Гадна газарай реформын бэелүүлгые түргэдхэхэ гээд саһанда даруулха, ехэ гээлтэдэ орохо аюулынь бага болохо бэлэй.

Хүйтэн болохо, саһа орохоһоо урид үлэһэн тарыланай ехэнхинэ заатагүй хадажа, хуряажа үрдихын тула ажахынуудта наратай сэлмэг байһан эдэ үдэрнүүдтэ бүхы арга боломжо хэрэглэжэ, тарыалан дээрэхи худэлмэрине үдэр һүнигүй ябуулхаһаа ондоо аргагүй. Тарыалан дээрэ хэгдэхэ худэлмэри үшөөл ехэ байна.

Мүнөө үедэ аймагуудта ямар ургаса абтажа байнаб гээд харабал, илангада Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Зэдыи, Тарбагатайн аймагуудта эгээл ехэ гэхэ гү, али гектар бүрһөө 12—14 хүрэтэр центнер ороһон сохигдоно. Бүхы дээрээ энэ жэлдэ республика соо тарыалангай ургаса нёдондонойхиһоо зааха дээшээ гэхэ гү, али гектар бүрһөө дунда зэргээр 11—12 центнер тариан абтана.

Тинмэһээ ургасаяа ехэ гээлтэ хоролтодо оруулангүй, саһанда даруулангүй абажа шадаал һаа, динлонхи олон аймагуудай ажахынууд ерохэ жэлэй тарилгада хэрэгтэй үреһэтэй, зонойнгоо эдихэ, малдаашье эдюулхэ, худалдажа олзо оруулха тариатай байха зэргэтэй.

Редакциин социально-экономическа таһаг.

Ургаса хуряалга-94

ҮДЭЛМЭРИ ҮШӨӨ ЕХЭ

Худөө ажахын шэнжэлэл

...рбэ гараи хоногнойтон ороогуй, ...длаашье байжа, ресаймагуудта тарыа ...хурлагые нилээд ...гээ арга боломжо ...гээшэ.

...ингэрһэн долоон ...оо мэдээ харахада, ...оо тинмэшье һанаа ...хурэмээр ехэ худэлэдэгээ гэхын аргагуй. Хоринн, Хэжэнгаһанай, Бэшүүрэй, Түнхэнэй, Сэлэнгүдта ургаса худэлмэрийнн эршэ ...буладхагдаа гэ...Мухар-Шэбэрэй, Загаалгын аймагайхид бүхы гектар тарыагүйдэжэ тухашарна. Илангаһа ургаса хуряалгын түргэсхэгдэхэ тэшэ хуушарһан комбайн, машинануудынь ходо эдэржэ, һаатажа, ёһоор урагшаа ябанагүй.

Юрөдоол, тарла хуряалгын эгээл түгшүүрилтэй хаһа ороод байна гэжэ хэлэхэ шухала. Тарыае түргөөр сохэ хуряажа абахын тула бүхы хүсэсэ элсүүлхэ саг ерээ. Тинтжэ үрдигдэхэгүй һаань, зарим ургасые аминарлан хадажа, баалнууд болгон унагаабал, тэрэнэй саһанда даруулха, ехэ гээлтэдэ орохо аюулынь бага болохо бэлэй.

Хүйтэн болохо, саһа орохоһоо урид үлэһэн тарыланай ехэнхинэ заатагүй хадажа, хуряажа үрдихын тула ажахынуудта наратай сэлмэг байһан эдэ үдэрнүүдтэ бүхы арга боломжо хэрэглэжэ, тарыалан дээрэхи худэлмэрине үдэр һүнигүй ябуулхаһаа ондоо аргагүй. Тарыалан дээрэ хэгдэхэ худэлмэри үшөөл ехэ байна.

Мүнөө үедэ аймагуудта ямар ургаса абтажа байнаб гээд харабал, илангада Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Зэдыи, Тарбагатайн аймагуудта эгээл ехэ гэхэ гү, али гектар бүрһөө 12—14 хүрэтэр центнер ороһон сохигдоно. Бүхы дээрээ энэ жэлдэ республика соо тарыалангай ургаса нёдондонойхиһоо зааха дээшээ гэхэ гү, али гектар бүрһөө дунда зэргээр 11—12 центнер тариан абтана.

Тинмэһээ ургасаяа ехэ гээлтэ хоролтодо оруулангүй, саһанда даруулангүй абажа шадаал һаа, динлонхи олон аймагуудай ажахынууд ерохэ жэлэй тарилгада хэрэгтэй үреһэтэй, зонойнгоо эдихэ, малдаашье эдюулхэ, худалдажа олзо оруулха тариатай байха зэргэтэй.

Редакциин социально-экономическа таһаг.

4-дэхи разрядай шулуушан Анна Нефодьевна Прокопец 32 жэлэй туршада «Улан-Удэтрансстрой» трестын 397-дохи СМП-дэ худэлхэ, наһанай амаралтада гараад, худэлжэ байһаар.

Барилга-хабсаралгын поездо Сергей Дугарович Балдановай хүтэлбэрилдэг томодхогдоһон барилгын бригадада хорин хүн худэлдэг байна. Ажалай ветеран Анна Нефодьевна залуушуулда үльгэр жэшээ харуулдаг заншалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. Н. Прокопец.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Адууһа малда—элбэг тэжээл

БАГАШЬЕ, ШАНАРЫНЬШЬЕ БИРАГҮЙ

Ингэжэ хэлэхэдээ, эндэ үбһэ тэжээл бэлэдхэлгын худэлмэри бусад аймагуудайхиһаа бүри муугаар ябуулагдаа гэхээ һананагүйбди.

Республикын Статистикын талаар гүрэнэй комитедэй тоо мэдээн дээрэһээ харахада, Ивалгын аймаг байгша ондо малай условно толгой бүхэндэ даб дээрэ яһала ехэ хэмжээнэй тэжээлэй единицэ үбһэ хоол абаа гэжэ тоотой түрүүшын долоо-найман аймагуудай зэргэдэ оролсоно. Эндэ мүнөө малай условно толгой бүхэндэ 10 центнер тэжээлэй единицэ болохо үбһэн, сенаж, силос һөөсэлэгдэнхэй.

Гэхэтэй хамта энэ аймагай алишье ажахы иланга...яа үбһэ ехээр сабшажа абахаар хээрын сабшалангаар, олон жэлэй ногоо тариһан газарааршье элбэг гэжэ үниэй мэдээжэ. Ивалгын, Оронгын, Хурамшын, Гильбэрын инженернэ тухсэрэлгэтэй уһалуурини һубаг ханаабудаар урдань ямаршье жэлдэ нилээд ехэ сабшалан уһалагдажа, үбһэн элбэгээр абтадаг байгаа. Доодо-Ивалгаһаа эхилээд, дээшээ Краснояр, Халюута, Дээдэ-Ивалга-хүрэтэр нэлэнхы үргэн сабшалан дээрэ намарынь тоогүй гэхээр олон һүриһүүд бирайлдажа байгша һэн.

Харин мүнөө тингэжэ захагүй тэбойлдоно харагдаха үбһэнэй һүриһүүд хоморшог. Намарай үедэ нилээд хагдаржа халюуран харагдадаг болоһон сабшалан соо эндэ тэндэ һүриһүүд һууна.

Ивалгын худөө ажахын техникумэй тэжээл үйлэдбэрилгын арендиэ звеное даагша Д.Б. Б. Бадмацыбиковтэй хоорэлдэхэдэ тэрэ ингэжэ хэлээ һэн:

— Манайнин эндэ залуурангүй, хүсэ, саг гамнангүй сабшалангаа уһалаа һаа, үбһэн хэдышье ехэ гараха. Гандаа гэжэ байхэ ёһогүй. Эдэ гол горход, һубаг ханаабуудаар уһан талгарлагүй урдажа байна ха юм. Теэд, үнэндөө, һүүлэй үедэ газарнай уһалагдагүй шахуул даа. Ивалгын голой сабшалангууд ээзгүй болонхой гэхэдэ алдуугүй.

Сабшалан дээрээ бүхэли хабартаа, зундаа сула худэлжэ гараһанай ашаар энэ звеногойхид мүнөө жэлдэшье үбһэ яһала ехээр абаа. Нимэ жэшээнүүд үсөөн байһаниинь харамтай.

Һүүлэй жэлнүүдтэ аймаг соо уһалагдадаг бараг һайн ургасатай сабшалангай улам бага болгогдожо, сабшагдаг газарайшье жэл бүри хороогдожо байһаниинь энээн дээрэһээ гайхалгүй болоно. Хэрбээ 1991 ондо эндэ 12,6 мянган гектар сабшалангай ногоон сабшагдажа, хамта 134 мянган центнер үбһэн абтаа һаа, 1992 ондо 10,7 мянган гектарай ургаса сабшагдаа. Үбһэншье бага абтадаг болоод, тэрэнь арай гэжэ 55,2 мянган центнерэ хүрөө юм. Нёдондо ороһоол 6620 гектар хээрын сабшалан дээрэһээ үбһэн абтаа. Хоёр-гурбан жэл соо хахач сабшаланғнынь хаягдаһан болоно бшуу.

Байгша ондошье сабшагдаха ёһотой 10 һайса гара мянган гектар газарай ороһоол 8000 үлүүтэйхэн гектарһаань үбһэн абтаба. Һая эндэ ябахада сабшалангууд дээрэ хон-жэл, үбһэ гараар, морёоришье, трактораар сабшажа, хуряажа байһан нэгэшье звено, бригада дайралдаагүй. Инхэдээ эндэ үбһэ бэлэдхэлгэ гол түлөб дүүргэгдээ гэжэ тоологдоно гээшэ аабза. Арайл эртэхэн, зааханшье һаань, үбһэнэй нэмэжэ абтахаар байгаа гэһээнь энэ ажалые зогсоогоо гэжэ һанахаар.

— Сабшаха ногоон үшөө хаа-яа яһала бии. Энэ худэлмэреэ эсэслэн бү зогсоогыт. Хагдарһан ногооешье сабшажа абаа һаатнай, үбэлжэлгын үедэ олдошогүй тэжээл байхал гэхэдэ, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд ёһоор урагша абанагүй. Тэрэниненьшье ойлгохоор. Мүнөө трактор, машинын шэнгэн түлишэ, тоһодолгын хэрэгсэлнүүдэй хомор, үнэтэй байхада, муу ургасатай ногоо сабшажа, хуряажа үлүү гаргаша хэхэ дурагүй байна,—гэжэ айл магай худөө ажахын управленин ахамад агроном К. Н. Злыгостев хэлэнэ.

Нүгөө талаһаань хараха...да, эндэхид һүүлэй хоёр жэлэй туршада удаагаар ган гасуурта, уһа үертэ дайрагдажа, горитой хохидолдо ороһон аймагуудай нэгэн болоно. Энээн дээрэһээ ажахынуудынь үнгэрһэн үбэл ондоо тээһээл асарагдаһан үбһэ, һолоомо, талха ороо-һо малдаа эдюулжэ, арайхурай ондо оруулаа һэн. Тинмэ тэжээлэй хэды ехэ гаргашатай болоһониинь-шье мэдээжэ. Байгша ондо нёдондонойхиһоо хараа байса дээшээ үбһэ ногооной, ондоошье ургамалнуудай абтахаар байхада, тэрэнние ёһоор сабшажа абангүй малда гэшхүүлжэ, эдюулжэ һалгаахаяа байхань хүлисэшэгүйл. Өөһэдын газар дээрэ ургаһан ногооборишье үбһэн, адхашье тэжээл дэмы хаягдаха ёһогүй ха юм.

Энэ жэлдэ Ивалгын ГПЗ (гүрэнэй племзавод), хамтын предприятинн Пригородныи коллектив, «Анцерий» гэжэ бага предприяти нёдондонойхиһоо ехэ үбһэ абаа. Тингэбэшье нэгэшье ажахынь энэ жэлдэ үбһэ абахаар хараалһан түсэбөө дүүргээгүй. Илангаяа Ивалгын худөө ажахын техникум, тарыашадай ажахынуудай «Оронго» эблэл, Краснояра ажахы үбһэ бүри ехээр абаха аргатай байгаа. Тэд тэрэнээ хүсэд хэрэглэжэ шадаагүй.

«8-е Марта» колхоз, Колобкинн хамтын предприятинн коллектив, һуралсалай «Байгал» ажахы, Ивалгын гүрэнэй племзавод гэхэ мэтэ ажахынууд урда жэлэйхитэй жэшэхэдэ яһала ехэ силос дараа. Ганзуринай «8-е Марта» колхозой түрүүлэгшэ М. Д. Соколовскитай уулзахада, энэ жэлдэ недондонойхиһоо хоёр дахин ехэ силос дарагдаа гэжэ хэлэнэ. Эндэ дүршэлтэй бэрхэ механизаторнууд Л. Г. Мокров, Б. Г. Гаськов болон бусадай оролдоогоор богонихон болзор, гол түлөб сентябриин һүүл болотор 2000 тонно шэмэтэ тэжээл нөөсэлэгдөөд байгаа.

Һайн шанартай тэжээлэ арьбан, адууһа малда шэмэ үгэсэтэйшье байдаг үб даа. Энэ талаар хараха...да, эндэхи Буряадай агрохимин албанай тэжээлэй шанар шалгадаг лабораторинне даагша Т. П. Батысовагай хэлэһэнэй ёһоор, мүнөө жэлдэ аймаг соо бэлэдхэгдэһэн үбһэнэй шанар бирагүйшэг. Жэшээнь, бүри сентябриин һүүл багаар шалгагдаһан 3 мянга шахуу тонно үбһэнэйнь ороһоол 400 гаран тоннонь—I классай, 1108 тонно — II классай, бэшэниинь III классай, мүн ямаршье классай эрилтэдэ хүрэхэгүй үбһэн бии байгаа. Илангаяа «Анцерий» гэжэ бага предприятида, Колобковско хамтын предприятинн коллективтэ, тарыашадай ажахынуудай «Оронго» эблэлэй Кибалинай отделинидэ, һуралсалай «Байгал» ажахын Поселинин отделинидэ дан нойтон үбһэн һүриэлгэһэн байжа, тэрэнь досоогоо үжөө, харлаа.

Эдэ бүгдэһөө ямар тобшолол хэхэб гэхэдэ, бүхы дээрээ аймаг соо эпэ жэлдэ малай үбэлжэлгын үедэ хүсэд хүрэхөөр үбһэн бэлэдхэгдээ гэхын аргагүй.

Урид хараалагдаһанай ёһоор, адагынь 114 мянган центнер тэжээлэй единиц болохо үбһэ хоол абтахаар хараалагдаһан аад, үнэндөө, мүнөө оройдоол 45 мянга хүрэхэгүй центнер (тэрэнь хараалагдаһанай 40 процентшье болоногүй) тэжээл нөөсэлэгдөө. Энэнь үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхинһөө 10 процентээр бага. Олонхи ажахынуудта тэжээлэйнь малай условно толгой бүхэндэ хүртэсэ 7—8 центнер тэжээлэй единицэһээ дээшэ гаранагүй.

Р. ШОЙБОНОВ,
аймагай «Жизнь Иволги» газетын худэлмэрилэгшэ.

М. НАМЖИЛОВ,
манай тусхай корр.

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай анхаралда

Буряад Республикын Арадай Хуралай хоёрдохи сесси Буряад Республикын Арадай Хуралай (Сүхэ-Баатарай гудамжа, 9) заседанинуудай зал соо октябриин 24-дэ үглөөнэй 10 сагта нээгдэхэ.

Октябриин 23-да (воскресенидэ) үглөөнэй 10 сагта Арадай Хуралай комитедүүд худэлмэрээ эхилхэ.

Буряад Республикын Арадай Хурал.

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

ШЭНЖЭЛЭЛГЫН АЛБАНУУДАЙ ХАРИЛСАА һАИЖАРУУЛХА

МОСКВА. Нинслэл хотодо нээгдэһэн хоёр үдэрэй суглаан дээрэ нютагуудай болон федеральна мэдээсэлэй шэнжэлэлгын албануудай ажал ябуулгые таарууланхүтэлбэрилхэ асуудал зүбшэн хэлсэгдэнэ. Россин Федерацин Президентын дэргэдэхи шэнжэлэлгын түбэй хүтэлбэрилэгшэ Евгений Ясин энэ суглаа үнгэргэнэ. Россин Федерацин субъектнүүдэй захиргаануудай гулваанарай шэнжэлэлгын 73 албанай түлөөлэгшэд энэ суглаанда хабаадаха байна.

Россин Федерацин Президентын апparадай албанай хүтэлбэрилэгшэд суглараг-шадай урда үгэ хэлээ.

ПОЛИТИЧЕСКЭ УДХАТАЙ ТЭЖЭ ТОДОРХОЙЛОО

МОСКВА. Дмитрий Холодовые алаһан ушар политическэ удхатай байһан байха гэжэ тодорхойлоод, дары түргэн ба нарин нягта мүрдэлгэ үнгэргэхэ гэһэн эрилтэ Дүүмын «Выбор России» бүлэглэл табиһан байна. Баталан абаһан мэдүүлгэ дотороо Гүрэнэй Дүүмын демократическа хараа бодолтой депутадуудай бүлэглэл «Московский комсомолец» газетын наһа бараһан худэлмэрилэгшын түрэлхидтэ болон дутынь хүнүүдтэ гүнээгы шаналалаа мэдүүлээ.

Журналистнуудай ами наһа таһалдуулха һэдэлгэнүүд тушаа энэ бүлэглэл генеральна прокуратурада нэгэнтэ бэшэ хандаһан байгаа гээд мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ. Шуһата шэнэ аюул хадаа дулдыданги бэшэ хэблэлдэ болон дулдыданги бэшэ һанал бодолнуудта эсэргүү политическэ дарлалтын эхин гээшэ гээд бүлэглэлэй депутадууд тоолоно.

Ямар һанаа бодолтой байхала, юун гэжэ хэлэхээ айдагүй обществодо Россин зоной ажаһуудаг болохын тула «Выбор России» бүлэглэл бүхы шадалаараа оролдохо гээд мэдүүлгэ соо тэмдэглэгдэнэ.

Мэдээсэлэй политикын болон хэлхээ холбооной талаар Дүүмын комитедэй турүүлэгшэ Михаил Полторанин Дмитрий Холодовой наһа бараһан ушараар шаналалаа мэдүүлһэн телеграмма «Московский комсомолец» газетын редакторта эльгээгээ.

АЛУУРШАНИИЕ БАРЯА ҺААНЬ...

МОСКВА. Дмитрий Холодовой хэрэгые эрхилжэ байгаа мүрдэлгын бүлэгтэ Москвагай журналистнуудай харги США-гай 5 мянган доллар шан тодорхойлоо. «Московский комсомолец» газетын журналистые алаһан хүниие баринжа, сүүдлүүлээ һаа, энэ шан абаха болоно. Харти наһа барагшын дүтын хүнүүдтэ мүн лэ мүнгэн түһаламжа үзүүлхэ.

«Дмитрий Холодовой журналистска мүрдэлгэнүүдэй материалнуудые хэблэлдэ гаргахагүйн тула, мүн сэргшөдэй баруунай бүлэгтэ албан тушаал бүдүүлигээр хэрэглэдэг байһан тухай асуудалаар Гүрэнэй Дүүмэдэ тэрэнэй үгэ хэлэжэ болохо ушарые зайсуулха зорилготойгоор нарин нягтаар бэлдэгдэһэн доһтолго бэлүүлэгдээ» гээд Москвагай хартиин мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ. Нэгэшье шалтаг, нэгэшье мүр алдангүйгөөр, нарин нягта мүрдэлгэ үнгэргэхэ эрилтэ журналистнууд табина. «Гүрэнэй эгээн нүлөө ехэтэй хүнүүдэйшье» хабаадалсаһан байгаа һаань, тунхаржа болохогүй.

Байгша оной февраль соо мэдээжэ 29 журналистһаа Москвагай харти бүридхэгдөө һэн гэжэ мэдэнэбди. Михаил Бергер, Виктор Корзун, Сергей Пархоменко, Леонид Парфенов болон элдэб хэблэлнүүдые түлөөлдэг бусад журналистнууд тэдэнэй дунда бии.

Харти хадаа гүрэнэйшье, коммерческэшье бэшэ эмхи мүн. Тэрэ хүн бүхэндэ дамжуулжа боломоор мэдээнүүдые суглуулха, зэбсэгтэ зүришэлдөөнүүдтэ журналистнуудые хамгаалха, хохидоһон журналистнуудые дэмжэхэ хэдэн программа зохёон найруулна.

Хориин аймагай Тээгдын дунда һургуулиин 70 жэлэй ойдо

ХҮРИЛЭН ХАЛЮУРДАГ ХҮРБЭЭН ДАЙДАДА

1923 ондо Хүрбэн дайдада хамта дээрээ 206 гэр бүлэ ажаһуудаг һэн. Хамта 708 хүн болодог байгаа. Эдэ улад зон Хонгинто, Хасууртайн-Адаг, Эжэтэ, Хаял, Тээгдэ, Бэлшэр, Могой, Дээдэ-Нуга, Доодо-Нуга гэһэн газар нютагуудаар таража һуудаг һэн ха. Тиихэдэ ами амяарааа үмсын ажал эрхилдэг, газар элдүүрилжэ, талха таряа ургуулдаггүй байһан юм.

1923 ондо сомоной Советдэй түрүүлэгшэ Даша Аюшеев хамтын суглаа зарлажа, һургуули нээхэ тухай асуудал олоной үмэнэ табиһан байна. Иигэжэ Цэдэн Дабданов гэжэ хүнэй гэр соо багашуулые суглуулжа, хуушан монголоор үзэг бэшэг заажа эхилһэн түүхэтэй. 1924 ондо Тээгдэдэ 3 модон гэр асарагдажа, тэндэнь Могойтын эхин һургуули нээгдээ бэлэй.

1925 ондо сомоной Советдэй түрүүлэгшэ Бадмажаб Бальжинов хамтын суглаан Дээрэ һургуулиин шэнэ байшан бодхоохо тухай хөөрэлдөө үүсхэбэ. Энэ байшанай барилгада бүлэ бүхэнэй гэшүүд тон эдэбхитэйгээр хабаадажа, 1927 ондо улаан шэрэтэй түмэрөөр хушагдаһан байшан бэлэн болоо һэн.

Эдэ жэлнүүдтэ һургуулида багшанараар Цыремпил Аюшин, Бальжинима Дугаров, Цыпилма Базарова, Чимит Мухатын, Очиржаб Базарон гэршэд хүдэлдэг байгаа.

Эндэхи эхин һургуули дүүргэгшэд булгадаа саашаа һуралсалаа үргэлжэлүүлһэн бэшэ.

1928 ондо Хори тосхондо тараашаг-залуушуулай һургуули нээгдэһэн юм. Тэрэ һургуулида эндэһээ яһала олон үхибүүд һуража эхилһэн байдаг. Жэшээлбэл, Осорон Сангажапов, Жалма Будаева, Рэгзэма Дашацыренова, Вандан Дашацыренов, Сандак Милаев, Дугдан Жамбалов гэгшэд мүн һэн.

1928 ондо газар элдүүрилхэ талаар нүхэсэл (ТОЗ) эмхидхэгдэбэ. Тэрэнэй гэшүүдээр 23 гэр бүлэнүүд орожо, Бадмажаб Бальжинов түрүүлэгшээр һуниагдаа һэн.

1929 ондо нүхэсэлэй үндэһэн дээрэ «Шэнэ Ажал» гэад нэрлэгдэһэн коммуна байгуулагдаба. Харин 1930 он багаар тэрэ колхоз болгодоо. Хүршэ һууринуудта мүн колхозууд эмхидхэгдэжэ байгаа.

1936 ондо һургуулида оёрын хамһабарини ажахы бии болгогдонхой байгаа. Тэндэнь бодо мал, гахайнууд, туулайнууд тэжээгдэдэг юм һэн.

Хаял гэжэ газарта 1939 ондо пионернүүдэй лагерь эмхидхэгдэһэн байна.

Тэрэниие даагшаар Н. Ц. Нанзатов хүдэлдэг байгаа, Харин вожагаар Г. А. Цыренов томилогдобо.

1940 ондо Татарстанһаа олон айл нүүжэ ерэһэн байгаа. 1941—1942 онуудта татаар үхибүүдэй һураха һургуулинууд нээгдэһэн байна. Эдэ үхибүүдтэ багшанар Г. Башарова, С. Закиров гэгшэд ном заадаг бэлэй.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн эхилжэ, олон багшанар залуушуул тиишэ мордоһон юм.

Афанасий Николаевич, Зинаида Николаевна Желаевтан эндэ 15 жэлэй туршада багшалһан юм. Афанасий Николаевич спортдо ехэ дуратай байжа, хүбүүд, басагадые спортын элдэб зүйлнүүдээр хүмүүжүүлээ.

Саашань нэрлэбэл, Д. Ф. Акулова, Л. П. Соболева, Р. П. Казазаева, В. С. Токарева болон бусадые дурдажа боломоор.

1962 ондо дунда һургуули болгогдоходонь, түрүүшын директорээр Сергей Табитуевич Забадаев хүдэлһэн байна. Тиихэдэ һуралсалай талые Клара Макаровна Гаврилова даадаг һэн.

Һургуулиин директорээр удаан сат соо Б. Э. Дагбаев хүдэлһэн юм. Энэ үедэ Тээгдын дунда һургуули аймаг соогоо эрхим һургуулинуудай тоодо оробо. Һуралсалай хэдэн шэнэ байранууд, спортын зал баригдаһан, материальна үндэһэлиинь эрхим болгогдоһон байха.

Саашадаа һургуулиин директорээр Т. Г. Бальчинова, Т. К. Жамбалова, Ю. О. Алагуев гэгшэд хүдэлбэ. Мүнөө Ю. О. Алагуев — директор.

Тээгдын һургуулида Тохорюутаһаа, Ойбонтоһоо, Бага Хүрбэһөө үхибүүд ерэжэ һурадаг һэн. Тэдэнэр интернадта байрладаг байгаа. Интернадые даагшаар Е. Б. Маланова, П. М. Козлова, Д. Н. Дармаева, С. У. Пюрнонова гэгшэд хүдэлһэн байна.

Үнгэрһэн 70 жэлэй туршада энэ һургуули дүүргэгшэдэй дундаһаа бэлигтэй, эрдэмтэй болоһон зон үсөөн бэшэ юм. Жэшээ болгон, химическэ эрдэмэй кандидат Б. Ц. Дондоков, түүхын эрдэмэй доктор В. Б. Базаржапов, Россин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, журналист Г. Ц. Цыреторов, Буряад Республикын хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ Э. А. Дашиев, техническэ эрдэмэй кандидат Г. Б. Барбаев, республикын габьяата артистка Д. В. Батомункуева, химическэ эрдэмэй кандидат Л. А. Цыцыктуева, соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Ц. Ж. Базаржапова, географиин эрдэмэй кандидат О. И. Маслов гэгшэдые нэрлэхэ шухала.

Һургуулида мүнөө олон жэлэй туршада амжалта ехэтэйгээр багшанар Г. П. Молоков, Г. Е. Молокова, О. М. Мужикбаева, Л. И. Вахрушева, А. И. Казазаева, З. Т. Доржиева, С. Ж. Гаврилов гэгшэд хүдэлжэ байдаг юм.

Д. ДОРЖИЕВ.

Хүн ба үе сан

АМАР ЖАРГАЛТА ЯБАҺАЙ ДАА

Минии гэртэхин манай эндэ совет засагай тогтоһоной удаа, гушаад он болотор 200-гаад хонитой, хэдэн адуу моритой айл байһан юм. Гэр байра, эд зөөри ехэ һааб даа. Тэдэ жэлнүүдтэ хүлһэншэдые баридаг, хүн зонһоо үлүү баян байгаагүйбди. Тиигэбэшье манай хинииие нюдарган баяшуулай тоодо оруулжа, адууһа мал, гэр байра болоод зөөри зөшыемнай гүрэнэй тоосоондо абаһан, бултыемнай сүлэлгэдэ ябуулһан юм. Гэртэхимнай 3 басагатай һэн. Би эгээл ехэнь һэм.

Тэрэ үедэ худөө һууриндуда баяшуул гэжэ тоологдоһон олонхи зон Красноярскын хизаар руу эльгээгдэдэг һэн. Манайхииние мүнлэ тиишэ эльгээһэн байгаа. Одоол тэрэ сүлэлгэдэ буряад зон заха хизааргүй үргэн ой тайгада эдеэ хоол муутай, хубсаһа хунараар дутамаг ябахадаа, амидын зоболон гээшые бэе дээрээ үзөө, хоёр нюдөөрөө хараа гээшэл даа. Үхибүүдтээшье энээн тухай хэлэргшэб.

Энэ хатуу шанга, аюултай сүлэлгэдэ 3 жэлдэ ябажа ерээ һэмди. Түрэһэн эхэмнайл шадабаритай бэрхэ хүн байжа, маанадаа амиды мэндэ асаржа шадаа ха юм. Эдеэ хоолгүй ябаһан хүнүүд нюдэн дээрэмнай туража наһанһаа нүгшэдэг һэн гээд һанахада, баһал хүндэ даа. Сүлэлгын газарһаа олохон лэ зон нютагаа бусаагүй. Манай таниха Нанзат Борнойн басаган тэндэ байхадаа, туража нүгшөө һэн. Мүн баһа гулваа Сүльтимэй һамган Красноярскын сүлэлгэдэ наһа барабан байха. Баян хүнэй Цыжит гэжэ һамган наһа бараба гэлсэдэг һэн. Үлэн хооһон ябахадаа, больницада орожо аргалуулха гэхэдэ, больница байхагүй, айлда орожо эдеэлхэ гэхэдэ, булгадаа адли— үлэн хооһонууд баһа байха.

Нютаг дээрээ ерээд байхадаа, энэ миниин гэхэ зөөригүй болоһон хадаа бухы зоноор тон адли ажал, хүдэлмэридэ хабаададаг болоо һэмди.

Бидэ, үхибүүд, өөдөө болоходоо, һургуули һударта һуража, хадам харидаа гараһан байгаабди. Би өөрөө албанда худөлжэ, үмсэдөө яһала олон жэлдэ хамтын үхэр, хони хурьгадые бариг айлнуудһаа мяха тоһо, һү, һооһо, хөөбэри татадаг байгаабди. Үнеэтэй аилһаа жэлдээ 5 килограмм 200 граамм тоһо, нэг 140 литр һү, нэг тай һаань, эдеэ бэри татадаг, а

Энэ ажалдаа худ гөө удаа худалда найай газарта худ рэ үедэ магазин лагшаар ажаллажа юм. Тэрээндэ ма дажа оруулһан ной бухы союзна ре дулдыдалгатайгаа гаа абадаг һэмди.

Һаһанайнгаа да гаража, пенси лоһоор үнинэбэ дохи бүлгэй ин лонхойб, Сүлэлгэ даа, үлэн хоһоор нойтоор ябаһамни муугаар лэ нүлөөл ха даа. Залуу яһ хубүүтэй, 1 басага лоо һэм. Мүнөө Тиигээдшье мүнөө 3 шулуун гэр соо һуу һайнаар түлихэдэ рын түлбэри 50 хүнгэлэлтэгэй хада ванна соогоо бэе үз заб даа. Өөрөө 70 мянган түхэриг наб. Энэмнай үлүү гэн гэхын аргагү Тиигэбэшье эм до залһан, зайн гал, рын түлбэри 50 хүнгэлэлтэгэй хада ванна соогоо бэе үз буун Заяатагала наб. Үргүүлнэ гэ

үн ба үе саг

КАРГАЛТАЙ

АЙ ДАА

грамм тоно, нэгэ
140 литр һу, нооно,
тай һаань, эды шэнэ
бэри татадаг, абадаг

Энэ ажалдаа худэлс
гөө удаа худалдаа на
най газарта хүдэлөөд
рэ үедэ магазинай на
лагшаар ажаллахада,
дажа оруулһан мүнг
дулдыдалгатайгаар
гаа абадаг һэмди.

Һаһанайнгаа амар
да гаража, пенси абад
лоһоор үнинэйб. Мүне
дохи бүлэгэй инвалид
лонхойб. Сүлэлгэдэ б
даа, үлэн хоһоор,
нойтоор ябаһамни, б
муугаар лэ нүлөөлһөн
ха даа. Залуу ябахад
хүбүүтэй, 1 басагатай
лоо һэм. Мүнөө бага
бүүн Заяатараа суггаа
наб. Үргүүлнэ гээшэ
заб даа. Өөрөө 70-аад
мянган түхэриг пенси
наб. Энэмнай үлүү ехэ
гэн гэхын аргагүй б
Гиигэбэшье эм дом, т
залһан, сайн гал, гэр
рын түлбэри 50 про
хүнгэлэлтэтэй хадаа ба
ыемнай нэгэ бага хүн
өө ааб даа. Заяатамни
уунай фермэдэ электри
удэлнэ. Салингынь яһ
рараг' гээшэ, Зина басаг
Оронго нютагта врач
дэлнэ. Магтаалтай һайн
дэлдэг юм. Бишье бэс
э һайн байһада, басаг
ашанараа эрьеэд, аб
лаад ерэгшэб даа. Эрх
областнин Усть-Ор
рэ газетэдэ хүдэлдэг З
то хүбүүнэйнгөө бо
лэгүүдые уншажа, сэ
ээ ханагшаб. Һаһатай б
о бүришни үри хүүгэ
гушанар ехэтэ һанагш
хажуудань байха
хүрэхэ гэжэ тон з
эдэг лэ даа.

бэе дээрээ абажа х
даа, һаһатай зон мүнө
Юуб гэхэдэ, һаһанай
маралтада гараһан хү
э пенсиненъ саг бо
оонь асаржа үгэдэг, т
гэ алдэб хүнгэлэлтэ
үгтэдэг болоо гээш
дшье мүнөө 3 дабаг
н гэр соо һуучадаа
р түлихэдэнь, дуһаан
соогоо бэээ угаагаад
амар һуудагби. Нимэ
үлеэ залһан хэрэгтүй
ажуудашни байхада
амар ааб даа. Саа.

үри хүүгэд, аша гу
хүндэ байдал үзэгд
одоо сэлмэг тэнгэри
амар жаргалтай
даа гээд бүрхандаа
ка ябагшаб.

Е. РОМАЕВА,
ажалай ветеран.

оссии сэ-
склад элир.
ай хүсэтэй
үхэрэйнгөө
й фото.

Городой ажууехэ поэт М. Ю. Лермонтовэй түрэһөөр 180 жэлэй ой

АЛДАР СОЛОНЬ БУУРАШАГҮЙ

рид

дэхэ үгэ

Журналистнуу-
1986 оной ап-
эр Россин Фе-
омышленна ба
түбүүдэй нэгэн
хотодо лите-
ственын асуудал-
дэг журналист-
ар-нуралсал үн-
Тэрээндэ ма-
бухы союзна ре-
дай, РСФСР-эй
республикануу-
болон хизаар-
нүүдэй, радио-
худэлмэрилэг-
лэгшэд уригдаа

тэрэ семинар-
Республикаһаа ха-
түүхээр баян,
элигтэй, солотой
ур суурхаһан ту-
энэ хизаартай
шье һаа танил-
рожо бусаһамни
үй юм.

Пензенскэ обла-
дээрэ оршодог
монтовэй бага на-
нютаг—Тарханы
һэн, хараһан ту-
ехэ поэдэй түрэ-
удэрнүүдтэ 180
гүйсэжэ байгаа
рамдуулан, дур-
хүрэнэ.

Загынь усада

удэр үргэлжэлһэн
йүүлшын үдэрэй
эндэ М. Ю. Лер-
В. Г. Белинскиин
нүүдые харуулха
Хүлээгдэнэн тэ-
гтоо үглөөгүүр эр-
шэнэхэн «Ика-
бустэ һуугаад,
Волгоор» удэшэг-
Тулын дардам
табилуулбабди.
захаһаа нюдэ
мжыһэн ехэ поли-
хабарай тарил-
түлөг дундаа хэ-
ехэтэ «Кировс-
тооһо бүрьюу-
татаһань хаа-хаа-
рагдана.

ас улүүтэйхэн яба-
монтово (Тарханы)
захада оршодог
поэдэй музей-буу-
үдэндэ буубабди.
соорэмэй эрьеэр
а аллейгээр ябаад,
байһан ехэ талмай-
һэмди. Талмайн
ехэ һунаһан хар-
захада үнинһоо
ыкрытка, зурагууд
ража танил болоһон
үгэтэй томо гэр һу-
гобойлдожо байба.

манань, манай сэхэ
ржа баруун ха-
М. Ю. Лермонтовэй
байна. Поэт скамейкэ
нольбуулаад, га-
хургаар үлэ мэдэг
Дунда саадай
Ехэ сөөрэм тээһээ
шэнэ хабарай шэмээ,
шагнаарахаһан шэн-
үүгба.

аил Юрьевич Лер-
нагаса эжы Елизаа-
Алексеевна Арсеньева
үсые И. А. Нарышкин
ааһан хүнһөө 1794 оной
үүн 14-дэ худалдажа
Тарханы тосхоной
ахада, Ехэ сөөрэмэй

хажууда, мүнөө байһан газартань нүүлгэһэн түүхэтэй.

Эндэл 1815 оной хабар Ю. П. Лермонтовтэн һаа түрэһэн Миша хүбүүнгэээ Москваһаа ерэһэн байгаа. Тэрэл үсһөө хойшо поэдэй эдир бага наһан энэ буусатай нягта холбоотой, эндэһээл тэрэнэй оюун бэлиг бадарһан намтартай.

Е. А. Арсеньева Мария Михайловна басаганайнгаа (поэдэй эхэ) наһа барахада, тэрэ гэрээ задалуулжа, һууридань тэрэнэйнгээ дурасхаалда Мария Египетскаягай һүмэ барюулһан байгаа. Тэрэнь мүнөөшье анханайнгаа хэбээр үлэнхэй, М. Ю. Лермонтов хожомынь мэдээжэ поэт болоодшье байхадаа, багынгаа нютаг ерэжэ, шүлэг зохёолнуудаа шуналтайгаар бэшээдэг һэн.

Тарханы гэжэ музей-бууса хоёр комплексһоо бүридэнхэй. Тэрэ хамтадаа 70 гаран гектар газарта оршоно. Эндэнь гурбан янзын сөөрэм, гурбан янзын холо, ойрын саадуудтай хуушанай нэлэнхы парк оршожо, тэдэнэй буусые үзэсхэлэн һайхан шэнжэтэй болгодог байба.

Буусын ехэ гэр соонһоо танилсалга эхилээ һэн. Ехэ, бага хэмжээнэй 8—9 таһалгануud соогуур олоной һонирхолдо долгэгдэһэн зүйлнүүд элбэг даа. Байшангай ехэ зал соо Е. А. Арсеньевагай, М. М. Лермонтовагай, Ю. П. Лермонтовэй, мүн гартаа саарһа, карандаш ханамжатайгаар бариһан гурбан наһатай поэдэй тэрэл үеын портредүүд үлгөөтэй.

Поэт эдир багаар эхэһээ гээгдэжэ, эсэгэһээ таһарха, гүлмэрхэн сэдьхэлээ нилээд хүмэрюулһэн гээшэ. Тиигэжэ Елизавета Алексеевна нагаса эжынгээ харгалзалга доро үдэһэн байгаа. Мүн эндэ тэрэл үеын Арсеньевтэнэй хуушан рояль дээрэ поздэй эхэ Мария Михайловнагай сарюуханаар сагаан пулаад табяатай.

Хажуудань хуушан саарһанай хүүдаһан дээрэ поздэй гараар нигэжэ бэшээтэй: «Гурбатай байхадаа, нэгэ дуу шагнажа үйлаа бэлэйб. Тэрэнииe мүнөө һананагүйб. Хэрбээ дахин шагнаа һаа, дахинаа үйлаха байхаб гэжэ этигэнэб. Тэрэ дууе нүгшэһэн эхэмни дуулаһан юм».

1812 оной дайнда габьяатай байһан хүнүүдэй хуушанай портредүүд эндэ олон даа. Тэрэ дайн түхэй эдирхэн Лермонтов Бородиногой туладаанай герой Афанасий Алексеевич Столыпинай хөөрөөе олол шагнаһан гэнэ. Тэрэ хүн Пензэ хотоһоо эгэшэ болохо Е. А. Арсеньевадаа ходо ерэдэг һэн ха.

Классна таһалга соонь ерээдүйн поэт эдир шабидаа француз губернер Жан Капе Франциин революци болоод, үнгэрһэн дайнууд тухай, ород болон француз уран зохёол тухай уншажа, хөөрэжэ үгэдэг байгаа. Тэрэ губернёр-багша тухайгаа поэт «Сашка» гэжэ поэмэ соогоо дурдаһан юм. Эндэ мүн эдир поздэй «Черкесүүд» гэжэ эхин түрүүшын поэмын гар бэшэг һонин байна. 1828 онд, зунайнгаа амаралтада Москваһаа эндэ ерэхэдээ, Лермонтов түрүүшынгээ зохёолнуудые олоор бэшэжэ ошоһон юм.

Уран гараар хэгдэһэн, шэлэгдэмэл шкафууд соо эдир поздэй уншаһан номууд олоор табяатай. Нагаса эжыдээ зуража бэлэглэһэн хада уулын үзэсхэлэн байгаалита зурагууд ханаар үлгөөтэй. Мүн поздэй хүдэлмэрнин стол, креслө гэхэ мэтэнүүд сарюуханаар үзэгдэнэ. Тэдэ бүгэдэ үнэтэй модоор хэгдэнхэй.

Е. А. Арсеньевагай таһалга хоёрдохи дабхарай мезонин соо, урагшаа харанаһан сонхонуудтай. Тэрэ хадаа шаңга янзын, Тархан нютагай дүүрэн эрхэтэ ээзэн, гвардиин поручица помещик алдартай байгаа. Зээ хүбүүн Михаилдаа голгүй дуратай хүн һэн. Стол дээрэнь хүдөө ажахын, газар эдлэлгын асуудалнуудаар тэрэ сагай журнал, номууд дэлгээтэй.

Буусын ехэ гэрһээ гараад, Дунда саадай аллей зүргөөр Ехэ сөөрэм тээшэ буухада, эрье дээрэнь түмэр шүргөөр хорёолоотой асатажа ургаһан томо дуб модон үндэр оройгоороо һабшээ тодон шааяжа байба. Тэрэнэй сагдуулхан байхада, эдирхэн поэт һуулгаһан юм гэжэ экскурсовод тайлбарилна. Шиир нойто элбэгтэй, һүүдэрлиг газарта үндэһэлһэн хадаа ингэжэ һуга ургаа гээшэл даа, гэлсээ һэмди.

Удаань ехэ гэрэй хажуу тээ оршоһон Ключнигэй гэртэ орожо, Тархан нютагай тэрэ сагай тарлашадай ажабайдалай хэрэгсэлнүүдые, хубсаһа хунар болоод, 1812 оной дайнай үеын сэрэгшэдэй хубсаһа, буу зэбсэгүүдые үзөөбди. Бородиногой тулалдаанай удхаар бүуллагдаһан слайд-фильм хараабди, тэрэ сагай сэрэгшэдэй дуунуудые шагнаабди.

Энэ буусаһаа гаража, мүнөө Лермонтово гэжэ нэрлэгдэдэг болоһон тосхоной гол үйлсөөр баруулжаа шэглэбэбди. Энэ нютагай совхоз поэдэй нэрэ зүүнхэй. Ехэ сөөрэмэй үндэр эрье дээрэ музей-буусын хоёрдохи комплекс оршоно. Умхиржэ хуушаһан модон һүмын орондо эндэ 1840 ондо Михаил Архистратигай шулуун һүмэ нээгдэһэн юм.

М. Ю. Лермонтов 1836 ондо тэрэнэй ехэ барилгын ябажа байхада харанаһан байгаа. Мүнөө тэрэ мантан томо һүмэ соо агууехэ поздэй энэ нютагһаа гаража ошоһоор аюулта ушараар нүгшэһэн сэхэ дотор ханаар поздэй шүлэгүүдэй һүлэмхи туяа часовщи дорохи нүхэн харанхы зайе арайхан гэрэлтүүднэ. Хоёр эрьежэ сэхэ доошолоодоо, зорибон газартаа хүрэбэбди.

Энэ ород арадай агууехэ поэт Михаил Юрьевич Лермонтов мүнхэ зүүдээр нойрсоно... Үндэр ханэын түхэлтэй саркофаг дээрэнь тариман сөсэгүүдэй шэнэхэн багланнууд сүмоохэнөөр табяатай. Толгой, хүл талынь хананнуудай түнхигдэмэл табюурнууд дээрэ мүн лэ шүбуун дэнгүүд носоно.

Агууехэ поздэй зүүдые нангинаар сахиха, үгсаата нютагайхидайнь бадараанан тэдэ шубуун дэнгүүд, хэзээ нэгэтэ, зунай һайхан һүни, тэнгэриин гэрэлтэй мүшэдэй зугаае поздэй мэдэрһэн мэтээр, энэ шэмээгүй аалинда үлэ мэдэг, дүлдэн хүдэлхэдэл гээ бэлэй.

Мүн тэрээхэн аалинда часовнитой зэргэлээд ургаһан «дорюун бажагар дуб модоной дохижо шааяхые» дуулаашье һэн хаб...

Поздэй эндэ хүдөөлүүлэгдэһэн үдэр, поэтическэ зохяаень дүүргэлтэ болгон, тэрэнние эндэ тариһан гэдэг.

Б. ЖАНЧИПОВ.

Зунай үүлэгүй сэлмэг үдэр шанха дээрэһээ шараһан наран доро халашаһан хайр шулуун дээгүүр хүл нюсэгөөр гүйжэ ябаһан Гармуу голой эрьеын ногоон зүлгэ дээрэ гарахадаа, гэнтэ зогсожо, тойрон хараашална. Үһанай эрьеэр хэбтэһэн хэдэн хонид, тугалнуудһаа ондоо хэншье харагданагүй. «Халуунһаа ойгошоод, хүнүүд голойнгоошье эрьедэ ерэхэеэ залхуурна ёһотой», —гэжэ бодоод, Гармуу «Дабаажабай сээл» гэжэ нэрлэгдэһэн гүнзэгы аад, загаһаар элбэг газарта дүтэлбэ. Зарим удэр эндэ ерээд, нэмээхэнээр анхаржа, харахадашни, ялааганаһаа эхилээд, томо зэбгэн хүрэтэрөө тамаржа байха. Теэд өөрыгөө мэдүүлээл һаашни, үтэр түргэн үгы болошохо.

Эрьеһээ холохоно ошожо, хилмаагаа задалаад, хахуулидаа хорхой тааруулжа, һэмээхэнээр тэрэнээ сээл руу шэдэжэрхибэ. Тойроод гансал тэжэн голёогой таршаганаха абяан дуулдана. Хилмаагаа үзэраи нагад үзэнэ, теэд загаһанай татаха юумэн үгыл аад, үгы.

Наранда нилээд үни һуухандаа халуудажа, үргаяа эрьеын эндидэ хадхажархёод, самсаяа тайлан, сээлэй урдуур ошожо, үһанда орохо гэжэ шиидэбэ.

Загаһа үргээжэрхихэ юм гүб гэжэ бодоод, Гармуу яба ябаһаар түргэн урасхалтай харьяада шулуугаар боогдоһон боолтотой ходоодо харажархибэ. Үшөө дахин ойр тойрон хараашалаад, үһа оймоһоор ходоододо дүтэлбэ. Нариихан улаан бургааһаар гүрэгдэжэ хэгдэһэн ходоодо соо томо гэгшын зэбгэн затаһан харагдабал даа.

Наранай гэрэлдэ хашарһаниинь нюдэ һаргаамаар ялараад абана. Инмэ томо загаһа амидыгаар түрүүшынхнээ хаража байһан Гармуу мэгдэбэшье, ходоодын дээрэхи нүхөөр гараа хэжэ, баабайнгаа заадаг ёһоор, зангалайһаань барихэ гэжэ түршаба. Үгы даа, гар хүрэхэдэнь лэ загаһан тэршэлээл һаланагүй, тэрэ мүртөө халтирууухай гээшэнь! Томо һүүлээрээ шарбалзахалаа, үһа сасарган. Гармуушье нэбтэ норошобо.

Нилээд нигэжэ носолдоод, шадалаа һалахадаа, хүбүүн ходоододо бүхэлжэ табяатай мундэгэрхэн томо шулуу хажуу тээшэнь түлхин үнагаажархёод, барюубшаһаань хоёр гараараа шангаар бариад, эрье дээрэ шэрэн гаргаба.

Үһаяа үгылһэн сэлсэгэр улаан зэбгэн, тэрэнэй хажуугаар оролсошоһон ялааганануud ходоодо соо багтаташа ядан исална. Гармуу нараида нюдэ һаргамаар ялалзаһан загаһадай нигэжэ байхыень ехэл анхаралтайгаар ажаглаба.

Гараа хэжэ, түрүүшээр томо зэбгые бариха гэхэдэнь болоногүй. Түрүүшынхинээ бүрил түргөөр үймэнэ, баригдажа үгэнэгүй. Тиихэдэнь хүбүүн ходоодын хоолойн доогуур гараа хэжэ, олоороо шэгэшэһэн ялааганануудые нэгэ нэгээрнь барижа гаргаад, хайр шулуун дээрэ шэдэнэ. Халуун шулуунда хайрагдаһан загаһад һүүлээрээ шарбан, нэгэ хэды собхороод, номгорно. Бултыень гаргаһанайнгаа һүүлдэ, Гармуу томо загаһаяа барижа гаргаха гэжэ бодоһон аад, ялааганануудай үшөөл һуланханаар собхоролдожо байһыень харахадаа хайрлажа, эгээл заахануудыень түүжэ, голой эрьедэ абаашаад, «томо зэбгэн болоод баригдаарайгты»,—гэжэ хэлээд, үһан соо табина. Үһан соо табигдаһан ялааганануудай түрүүшээр хүдэлэнгүй байжа, удаань мэдээ ороһондол һэрбээгээ хүдэлгэн, һүүлээрээ шарбажа, голой гүнзэгы оруу ороод үгы болохыень хүбүүн баяртайгаар ажаглан харана.

Ходоодо соо хэбтэһэн зэбгэнишье халуун наранда шарагдаһандаа тэршэлхээ болишохой, нилсайжа хэбтэбэ. Һэрбээһээнь барлад гаргажархиха гэхэдэнь, гарынь халтираад һаланагүй. Тиихэдэнь хүбүүн заахан гарнуудаараа хоёр зангалайһаань шангаар барижа, ходоодо соонһоо арай шамай гаргаба.

Улаан-шара үнгэтэй сэлсэгэр томо зэбгэн арай амитай нулаханаар һүүлэйнгээ һэрбээ һүүлшынхээ хүдэлгэнэ хэбэртэй. Хажуудань һуужа, анхаралтайгаар олзоёо ажаглаһанай һүүлдэ, Гармуу томохон ялааганануудаа суглуулаад, ута улаан бургааһанда зангалайгаарнь үлхэнэнэй һүүлдэ, абаһан ходоодоёо байрадань табихаяа шэрээд ошобо. Һууридань асаржа, тэрэл байһан ёһоорнь һуулгаха гэхэдэнь, ходоодын шанга урасхалда абтажа, байрадаа табигданагүй. Нилээд нигэжэ носолдоһоноһойнгоо удаа, хүбүүн ходоодоёо байрадань арай гэжэ оруулаад, өөрөө дээрэнь һуужа, хажуу тээһээ шулуунуудые абажа табина. Хүндэ болохадамни нимэхэн улаан зэбгэн байгаал даа, — гэсэгээн, һэншье гэнгүй зохёон хөөрэнэ.

Хүбүүнэй хөөрөөе анхаралтайгаар шагнажа байһан шэнги болоод, аадарай адхархын дүтэлхэ болоһонние тухайлжа, Дэмбэрэл хүгшэн:

— Зай, бэрхэш даа, Гармуудай. Дахин загаһашадхаяа ошоходоо, ургаяа шангаар барижа һуугаарай, үшөөшье томо загаһа бариходаа болохош,—гэжэ хүхюутэйгээр хэлээд, гэр тээшээ шогшобо.

Гармуугай хашаа соогоо орон сасуунь, түрүүшын томо дуһалнуud наранда халашаһан хуурай газарта тооһо бурьюулан дуһажа эхилээ һэн.

С. АЮШЕЕВ.

ГАРМУУГАЙ ГЭНЭДЭЛГЭ

хо тумаа ходоодонь хүдэлхээшье болибо. Тойруулжа һайнаар бүхэлөөд, загаһаяа абажа, үнөөхи сээл тээшээ гэшхэлбэ.

Эрьедэ хадхаатай хилмаатай ургань тэрэл зандаханаа. Абажа үзэхэдэнь, хорхойень эдижэрхиһэн байба. Гармуу үшөө дахин хахуулидаа хорхой хэжэ, нэгэ хэды һууһанай һүүлдэ залхуураад, гэртээ ябахаяа түхеэрбэ.

Энэ голой эхиеэ абадаг Хонгор уулын талаһаа аадарай хара үүлэнэй дүтэлхыень обёороодоо, яаража, хүбүүн эгээл дүтын замаар гэр түэшээ алхалба. Наран шангаар шараһан зандаа. Тиимэнээл нюсэгэн хүлэйнь ула халашаһан шулуунда хайрагдаад, түргэнөөр ябуулнагүй.

Удаань ногоон зүлгэ дээрэ гарахадаа, ябадалаа түргэдүүлбэшье, тосхондоо дүтэлхэ, үйлсэдэ ороходоо, хилмаатай ургаяа баруун мүр дээрээ табижа, загаһаяа нүгөө мүртөө үргэлөөд, яаралгүйгөөр гэшхэлбэ. Сэльхэлынь баяртай, омогорхолтой. «Түрэлхидэйнгээ хаанаһаа барлабши гэжэ асуубалнь, Дабаажабай сээлһээ хилмаадажа барлаб гэжэ хэлэхэ юм байна»,—гэжэ зосоогоо бодон ябана.

Үбһэ хүрэалһан энэ халуун хаһада үйлсэдэ хэнэйшье үгы байгаа һаа, гэр бүхэнэй сонхоноуулһаа хүнүүдэй ехэл анхаралтайгаар түрэнние хаража байһан шэнгээр һанаандань үзэгдэнэ. Тиимэһээ Гармуу ишшэ тиишээ хаһаашалһан шэнги болоод, байра дээрээ эрьелдээдшье абана.

Ингэһээр гэртээ дүтэлжэ ябатарнь, тэдэнэйхиһээ холо бэшэхэнэ ажаһуудаг Дэмбэрэл хүгшөөдэй аадарай дуһалда хүнэг амһарта олоорнь табижа байтараа, томо зэбгэнэй һүүл шарбуулан яруулгүйхэнөөр гэшхэлжэ ябаһан хүбүүе обёороол:

— Энэ Гармуудаймнай ямар бэрхэ загаһаша болоо юм? Хаанаһаа нимэ томо тула бариба гээшэб? Энээхэн ургашни иимэ мандагар юумые яажа даагааб?—гээд, хашаадаа дүтэлжэ, хүбүүнэй шарайгаараа хубилшахые обёорходоо,—эжы, баабайгаа тэнгэридэ хүрэтэр баясуулхашни гээшэ. Шадалтайхан хүбүүн боложо ябаа юм байнаш,—гэнэ.

Хүгшөөдэйн ингэжэ хэлэһэндэнь омогорхоһон Гармуу ургаяа хашаадань түшүүлээд, бүри хүндэ шэнги болошоһон загаһаяа мүрһөөнь абажа, хажуудань абаашажа харуулха зуураа.

— «Дабаажабай сээлдэ» хилмаагаа һаял хаяад һуутарни, түрүүшээр нэгэ юумэн шангаар угзаржа, хорхойем эдеэд, үгы болошоо. Тиихэдэнь хаана ошохо һэмши гэжэ бодоод, үшөө томо хорхой хахуулидаа хэжэ, нилээд һуугааб даа. Тиигэжэ байтарнил үшөө дахин шангаар угзараад, үргыем абаад ябашан алдаал. Үрдижэ, ургаяа угзарһаар татажа гарды үлөө. Браззавиль хотоһоо хойшоо 200 километрэй газарта энэ ушар болоһон байна.

Үлэнхэ хооһон горилла һармагшанай хоёр үхибүүдые һаяхан бариһан түхэй хөөрэлдөөнүүд мүнөө хүрэтэрөө замханагүй. Үдхэн ойтой газарта эдир хоёр ангуушадай тархи дээрэнь тэрэ буушоо һэн. Нэгэ хүбүүнэйнь түдэгэсэжэ байнгүй мэргэнээр буудаагүй һаань, юун болохо байгаа гээшэб гэжэ һанахадаа, нютагай үбгэдүүд һанаа алдадаг юм. Баригдаһан нэгэ хүбүүень боожо алахаяа байхадань, буудаһан байна.

Эгээл номгон зантай ойн томо амитад болохо заануудшье зэрлиг үхэрнүүд ба һармагшануудһаа дутахаяа болинхой. Үнгэрэгшэ һарада ороной хойто зүгэй нэгэ тосхоние тэдэ хахад һарын туршада хүлгөөбэ. Тарһашадай поли дээрэ ургаһан бүхы ургасыень дуу һахадаа, һанаагаа амарһан байна.

ИТАР—ТАСС.

Аадарай урда удаан үгы болошоһон хүбүүндэ һанаагаа зобоһон эжынь тэрэнэйнгээ томо зэбгэтэй гэртээ орошыень хаража байбашье, түрүүшээр ууртайгаар гэмэрээд, стол дээрээ эдеэ табиха зуураа:

— Хаагуур тэнэжэ ябанаш? Үглөөгүүр гараад, мүнөө болотор үгыш. Үһан дээрэл байгаа гээшэ гүш?—гэжэ асууна.

— «Дабаажабай сээлдэ» хилмаадааб,—гээд, бариһан олзоёо харуулна,—энэ, зэбгэ баряа ха юмбиб. Арайшамай эрьедэнь гаргаалби, —гэжэ убайгүй омогорхолтойгоор эжыдээ хэлэнэ.

Хүбүүнэйнгээ хөөрэһэндэ балай этигээгүй эжынь тэрэ загаһыень уяжа ябаһан бургаһанһаань сүлөөлжэ, томо түмнэн соо абажа хээд, тэрэнээ үһаар дүүргэбэ.

Газар доһолгомо тэнгэриин дуун нэержэ, оло дахин сахилгаалан, аадар бороошье адхаржа, хээрэ талые шабар шалбаар болгоод, түргөөр үнгэршэбэ. Теэд Гармуу эсэгынгээ ажалһаа ерэхыень хүлеэнэ. Тэсэжэ ядаад, ошожо, түмпэнтэй загаһаяа эрьюулжэ байгаадшье харана. «Эсэгэмни баярлаха даа... Хүбүүмни загаһаша болоош гэжэ магтаха ёһотой»,—тэһэн бодолдо ээзэлгэдэн, орон дээрээ хэбтэгэрээ, ээлэн бүхэдөө диилдэжэ унташаба.

Нилээд болоһон хойно столой дэргэдэ хүнүүдэй шанга шангаар энеэлдэхэдэнь, хүбүүн һэришэбэ. Нягаһаяа аршасагаан харахадань — эсэгэнь, хүршэ Доржо абгай, тиихэдэ үшөө нэгэ танигдаагүй хүн. Гармуугай бодожо, тэдээнтэ дүтэлхэдэнь, энеэлдэхэээ болишобо.

— Зай, хүбүүмни, мүнөөнһөө загаһаша боложо байгаа юм байнаш. Хаанаһаа нимэ томо зэбгэ барижа асараабши даа?—гэжэ асууба.

Эндэ һуурһан хүнүүдэй тэрээн руу сэхэ харашоод, харюу хүлеэжэ байхадань, доошоо хараад, зүрхэлжэ:

— Хилмаадажа баряаб,—гэжэрхибэ.

Тиихэдэнь эсэгэнь хүбүүгээ хажуудаа асараад, үбдэг дээрээ һуулгажа:

— Тэрэ түмэн соо байһан зэбгэшни эжынгни уһа хэхэдэнь амидыраад, бидэндэ һонирхолтой юумэ хөөрэжэ үгэбэл. «Ходоодо», «ходоодо» гэжэ шиигананал...—гэбэ.

Гармуу нюдэеэ ехэ болгон, шарайгаа хубилган, эсэгынгээ үбдэг дээрэһээ һүүрэн буугаад, газаашаа гүйжэ гараа һэн.

Ушарынь юуб гэбэл, голой баруун эрьедэ үбһэндэ ябаһан бригадын хүбүүд тэдэнэй тодхоһон ходоодын дэргэдэ хүнэй үзэгдэхэдэ, дурамбайгаар хаража, үнн удаан ажаглаһан байгаа. Ажахын агроном Гармуугай эсэгын отогто ерэхэдээ, харааһан юумэн тухайгаа хөөрэжэ үгэһэн байгаа бшуу.

ШЭНЭ ТЕЛЕВИЗОР

Японой «Тошиба» гэжэ корпораци шэнэ түхеэрэлгэнүүдээрээ бултаниие гайхуулна. Нэгэл экран дээрэ хоёр программа абажа шададаг шэнэ телевизор энэ корпорацинн эрдэмтэд туршаба. Нимэ телевизорнүүд спортдо дуратайшуулда ланаяа һайшаагдаха байха гэжэ корпорацинн хүдэлмэрилэгшэд тоолоно. Хэдэн мүрысөөнүүдһээ хоёр каналнуудаар дамжуулгын болоходо, гансата хаража шадаха байна бшуу.

НАБШАҺАН

Түрэл һалааһаа дубэй набшаһан таһаржа,
Талын хуудамаар шуурган һалхяар тууглаба;
Халуунда, хүйтэндэ хубиржа хатанхай, зобонхой
Хара далайн эрье хүрэбэ арай голтой.
Харин тэндэнь залуухан чинара намилжа,
Холын һабшээнтэй шэбэнэлдэн, мээхэйгээр эльбүүлнэ.
Мүшэр, һалаадань үльгэрэй шубууд үлгыдэжэ,
Лусууд хаанай үхиндэ соло дуудана.
Үндэр чинарын үндэһэ дахаад набшаһан,
Үмэгшэлхые, амаруулхые гүнөа гүнгилан:
«Хагсуу хиэварта сагһаа урид задараалби,
Хүдэр дубэй хайрата набшаһаа бэлэйлби,
Гансааран мэдэрэлгүй галабта үөрибөөр үнинэйлби,
Гандажа нарадажа, гасаланда орэбоб заяагүй,
Сэл нөмөн набшынгаа дунда хоруулыш,
Сүлхэ ябадалаа шүүбэрилэн хэлэхэмниш туһатай хал»
Шамаар яахаминб?—гэбэ залуу чинара—
Шарлашоош—сэнгүү хүбүүдтэм үе бэшэш.
Үзэһэн харанаһаа үгэлхыш шагнахаһаа бэйтагай
Үльгэрэй шубууд үнинэй намай хашараагаа.
Ябаһан замаараа, сайгуул, нигээд холодо!
Ямбалуулнаб наранда, тэрээндэл гэжэ һалбарнаб.
Үндэр тэнгэреэр мүшэр набшаа дэлгэнэб,
Үндэһэм изагуурһаам далай өөрөө тэдхэдэг».

1841.

Булат ЖАНЧИПОВ буряадшалба.

М. Ю. ЛЕРМОНТОВ.

* * *

1.

үргэн сүлөөдэ гансааран гаранаб харгыда,
ойгор манан соо сахюуртан замни ялбаяна.
ролон дайда оройн оурхадтал аалин,
ад лэ үндэртөө эмиилдэнэ зугаалан...

2.

ижар тэнгэреэр сэнгүү гээшэнь, гайхалтай!
ижар толоор бүреэтэл ноирсонол түөимнай...
үндоор нитэрэээ хашаланда ородогни юуб даа?
үйдаа голхорон, хайра хүлеэнэ гүб даа?

3.

ээ наһандаа онсо юушье хүлеэнэгүйб.
үгэ заахаш ошолон юумэндэ шаналалгүйө.
ирэл түөшэн сүлөө тээшэ тэгүүлнээ!
ирьел мартан, ноирсоод абахые хүсэнэб!

4.

азарта орохо гашуудалта нойроор бэшэ даа...
азаб сагта һэргэлэн амархаяа һэдээ һэм,
ямдуу сээжэдээ амялан аалин байха һэм,
йнанайм шадал сээжэдэм нөөгдэн һажаха һэн.

5.

Хүлим нүшидөө, үдэртөөшье һэтэ һонортом
Дүрэн түхай ирагуу дуухан зэдэлһэн,
Дээрэм намда хэтэдээ ногоон хэбээрээ
Дорюун бажагар дуб дохижо шааяһай.

1841.

ЗҮҮДЭН

Дарита туулга сээжэдээ шаалгаад хүдэлэнгүй,
Дагестанай голдо ааяма халуунда хэбтээ һэм.
Шэнэхэн шархам уурал һабан байгаа,
Шүһамни дуһал дурһалаар даабарилаа.
Голой элһэн дээрэ гансааран лэ хэбтээб,
Ороолоод намане хадсагайнууд хашасалдаа.
Шаралгы оройнуудынь шанга наранда шатаа,
Шатаагаа намайешье—шархияа хатаһан нойртом.
Үнын галаар толорһон үдэшын найр

ИТАР-ТАСС:
түдэ дэлхэй мүнөөдэр

ПЕКИН.

Дээгүүр түшаалта партийна ба гүрэнэй хүдэлмэрилэгшэдые үндэр сэнтэй ба хүсэ ехэтэ «Кадиллакам», «Линкольн», «Мерседес» түхэлэй машинануудаар ябахаяа болихо гэжэ уялгалһан захиралтаяа КПК-гай ЦК-гай канцелири болон Хитадай правительство нэгэн доро соносхобо. Энээнһээ хойшо тэдэ гансал Хитадта бүтээн гаргагдаһан автомобильнуудаар ябаха ёһотой. Министрнүүдтэ, провинциннуудай, автономито районуудай арадай правительствануудай түрүүлэгшэнэртэ болон тэдээндэл адли эрхэтэй партийна ба гүрэнэй хүдэлмэрилэгшэдтэ тус захиралтатай тааралдуулан, тушаалайнь зэргээр «тусгаар шэглэлэй» автомашинануud үгтэхэ.

Министрнүүдэй орлогшоноруй зиндаагай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд мүн лэ гүрэнэй машинануудые албан хэрэгтээ хэрэглэхэ эрхэтэй, теэд тэдэнэй дугаарнууд ондоо байха ёһотой.

КПК-гай ЦК-гай болон ҮНР-эй Гүрэнэй советэй «юрэнхы таһагуудай» шинджхэбэритэй тааралдуулан, министрнүүдэй болон тэдэнэрэй орлогшонорой автомобильнууд гансал дугаар ба түхэлөөроо бэшэ, мүн двигателиингээ хүсөөр илгаатай байха. Министрнүүд 3 литр бензин багтааха цилиндртэй, харин орлогшонорынь 2,5 литрэй цилиндртэй машинатай байха юм. Заагдаһанһаа ехэ хэмжээтэй цилиндртэй машинануудые тэрэ дары һэлгэхэ болоно.

Түбэй партийна болон правительствын бүхы албан зургааануud, мүн засагай нютагай зургаанууд хүтэлбэрилэгшэдтөө эдэ хизаарлалтануудые эбдэһэн гүрэнэй машина үгэхэ ёһогүй гээд энэ захиралтаар эрид хоригдоно. Мүн хилын саагуур автомашина худалдан абажа болохогүй.

Хитадай ноёдой «автомобильда дуратай байһыень» номгоруулха гэһэн һэдэлгэнүүд урданшье хэгдэдэг байгаа. Теэд мүнөө хүрэтэрөө кимэ кампани бүхэнэй һүүлээр ороной-гоо болон хилын саагуурхи гүрэнүүдэй эгээн гоё ба хүсэтэ машинануудаар ябаха эрхэ олгоһон шэнэ дүримүүдые хүтэлбэрилэгшэд гаргаад лэ байдаг һэн.

БРАЗЗАВИЛЬ.

Конгодо ан арьлатад хүндэ добтолдог болоо. Һаяхан томо гэгшын зэрлиг үхэр тэрэнэй мяханда ба арһанда хорхойтоһон хоёр ангуушадта добтолоо. Буудахала байһан хүнүүдтэ шударгы түргөөр добтолһон хүсэтэ зэрлиг буха нэгыень газар руу орошторнь гэшхээд, шоройтой холижо байгаад, удаан дэбһээ. Хоёрдохи ангуушанинь модондо абиржа амидыраад, хүршэ Доржо абгай, тиихэдэ үшөө нэгэ танигдаагүй хүн. Гармуугай бодожо, тэдээндэ дүтэлхэдэнь, энеэлдэхэээ болишобо.

— Зай, хүбүүмни, мүнөөнһөө загаһаша боложо байгаа юм байнаш. Хаанаһаа нимэ томо зэбгэ барижа асараабши даа?—гэжэ асууба.

Эндэ һуурһан хүнүүдэй тэрээн руу сэхэ харашоод, харюу хүлеэжэ байхадань, доошоо хараад, зүрхэлжэ:

— Хилмаадажа баряаб,—гэжэрхибэ.

Тиихэдэнь эсэгэнь

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

СЭЭЖЭ-БУРГАЛТАЙН ҺУРГУУЛИ

Захааминай аймагай Михайловкын дунда һургуули үнгэрһэн май һарада 100 жэлэйнгээ ойе тэмдэглээ һэн. Сээжын ород, Бургалтайн буряад эхин һургуулинууд хэр урда сагһаа хойшо хоорондоо холбоотойгоор һуралсал-хүмүүжэлгэ ябуул һан түүхэтэй. 1950 ондо эдэ хоёр һургуули нэгэдхэгдэһэн байна. Энэл жэлдэ Бургалтайн болон Михайловкын колхозууд нинлэһэн бэлэй.

Хэр урданһаа хойшо Захаааминай Бургалтай нютаг Дээдэ-Бургалтай гэжэ нэрэтэй байһан юм. Эндэхи зоной ажабайдал, зан заншал, соёлдо нютагай дасан ехэ нүлоо үзүүлдэг байгаа. 1828 ондо эндэ буряад дасан баригдажа эхилһэн юм. Эрхүүгэй губерниин архитекторай проектээр дасан бодхоогдожо захалһан байгаа. Түрүүшын Ехэ сагаан дасанай шулуун байшангые Сээжын болон бэшэ харуулнуудай ород барилгашад бодхоогоо бэлэй. 1880 он болоогоор энэ гол дасан ород маягтай зандаа байһан юм. Энэл жэлһээ эхилжэ, хоёрдохи, гурбадахи дабхарай хушалтыень шэнэлжэ, буряад урашуул түбэд, хитад маягтай болгоһон байгаа.

Бургалтайн дасан өөрын һургуулитай байһан юм. Энэ һургуулида залуу ламанар һуража, гэбшэ болон габжын зэргэдэ хүртэдэг һэн. Тэдэнэр Баруун-Жуугай, Гумбунай, Брэйбунай. Ургын ехэ дасангуудта саашаа һуража, дээдын зиндаатай болодог байгаа. Данзан Иринчинов, Буянта Банзаракцаев, Данзан Мухаров, бусадшье ламанар һаарамбын, аграмбын дээдэ нэрэ зэргэтэй боложо ерээ һэн. Тинхэдэ Гүйтэб Шадапов, Цыдэн-Очиров, Лодой Хубраков, Жанчаб Сампилов, бэшэшье ламанар габжанар болоһон бэлэй. Дасанай ехэ уншалта, хураллуудта олон тоото гэбшэнэр, зурхайшад, эмшэ болон бэшэшье зиндаагай ламанар хабаадалсадаг байһан юм. Дасанай ламанар ганса хан лэ уншалга хэдэг бэшэ, харин хүн зоной дунда гэгээрэлэй хүдэлмэри ябуулдаг һэн. Тэдэнэй олонхинь хуушан монголоор һайн уншадаг, бэшэдэг, түүхэ мэдэдэг, шүлэгшье зохёодог байһан юм.

Дасанай һургуулинин хүдэлгээнээс болижо байха үеэр 1933 ондо Бургалтайда хоёр класстай эхин һургуули Жанчиб Сампилов габжын томо гэр соо нээгдэһэн байгаа. Энэ һургуулида эгээн түрүүшын багшанараар П. С., Т. И. Даниловтан ажаллажа эхилээ һэн. Түрүүшын шабинар Ж. Бизяев, Д. Ульзетуев, ушөө нэгэ хэды хүнүүд боюоно.

1936—1940 онуудта Г. Л. Лубсанов, А. Х. Хазагаев, А. Т. Бажеева, У. А. Ухинтулова—эдэ багшанар үхибүүдтэ ном заагаа. Дайнай, тэрэнэй һүүлдэхи жэлнүүдтэ Цырен Гырылова, Софья Ламуева, А. Х. Хазагаев, Ц. С. Очирова, Т. Я. Данилова, Е. В. Нахатова, Д. А. Абармитов гэгшэд багшалаа. Тэрэ жэлнүүдтэ энэ һургуулида 50 гаран үхибүүд һурадаг болоһон байгаа. Энэ һургуули һүүл гээшээ мэдэжэ болоһон Д. Н. Бакшеев, Ц. Д. Гырылов, Ж. Б. Бизяев, С. Д. Бадлуев, С. Р. Зундуев, Ц. Ц. Найданов, П. Д. Соктоев, О. Ц. Найданова, бэшэшье олон мүнөө зондоо хүндэтэй хүнүүдые һургаһан түүхэтэй. Гушаад онуудай һүүлээр Бургалтайн һургуули дүүргэһэн хүнүүдэй нэгэн, Буряад орон соогоо, мүн гадуурые мэдэжэ болоһон Цыбикжаб Цыденович Найданов болоно. Энэ хүн 1937—1939 онуудаар Бургалтайн эхин һургуулинин 3 класс дүүргээд, хүршэ Хурагын һургуулинин 4-дэхи класс дүүргэжэ, Улэгшэнэй дунда ШКМ-дэ һуража гараа.

Ц. Ц. Найданов Захааминай аймагай олон язнын талаан бэлигтэй хүнүүдэй нэгэн болоно. Жэшээнь, эртэ урда сагай угай бэшэ һайн мэдэдэг, Бургалтай болон Захааминай бэшэ нютагай буряадуудай хэдэн үеын хүнүүдэй уг гарбалые һайн мэдэдэг юм.

Буряад арадай аман зохёол суглуулдаг, республикын болон аймагай газетэнүүдтэ, журналнуудта хэбэлдэг заншалтай. Олон тоото онһон үгэнүүдые мэдэдэг, түнзэгы сэсэн удхыень мүнөө сагай хүнүүдтэ ойлгуулхына оролдодог байна. «Оюун ухаан өөргүй, хани барисаан хизааргүй», «Һайн нүхэрөө мэхэлээ һаа, ээ рыгоо мэхэлхэш» гэхэ мэтээр онһон үгэнүүдээр зураалаад эхилээ һаань, ухаа-һайнь хадуумгайе гайхамаар байдаг.

Ц. Ц. Найданов бэшэһэн шүлэгүүд олон. Тэдэнэй дундаһаа «Эжын буян», «Ашгуушан», бэшэшье олон шүлэгүүдынь хэблэгдэнхэй. Хэдэн сатирическэ, тэрээн соһоонь «Хатуу үгэһөө—хажуу тээгүүр» бэшэшье статьянуул газетэнүүдтэ гаранхай, радиогоор дамжуулагдаһан байна. Элдэб янзын удха шанартай буряад үреэлнүүдынь олоной һайшаалда хүртэнхэй.

Ц. Ц. Найданов литературна зохёолнуудһаа гадна уран зураг угаа улһатай хүн юм. Эдэ зурагуудай олонхинь хүдөө нютагай темэдэ зорюулагданхай. Хүлэг морёор гүйлгэжэ ябаһан хүнине зураха дуратай юм. «Зэдын эрьедэ хээр морид» гэжэ зурагынь ехэ һонирхолтой. «Түрэл байгаали» гэжэ дүрбэн зурагуудһаа буридэһэн зохёолынь хүнэй ухаан бодол илангаяа хүлгүүлдэг. «Зэдэ гол» гэжэ зураг соогоо түрэһэн тоойто нютагайнгаа гоё һайханине харуулхала оролдоһон байха юм. Анха түрүүн 1988 ондо Захаамин хотын «Горняк» кинотеатр соо болоһон выставкэдэ шолэгдэмэл зурагуудынь харуулагдаа һэн. Бурлад Республикын, Алас-Дурна зүгэй выставкэнүүдтэ олон зурагуудынь табигдаа. Москвагай выставкэдэ табигдаһан 7 хүдэлмэриинь хүрэл медаляар шагнагдаһан байна.

Ц. Ц. Найданов гартаа ехэ уран хүн. Үйһоөр түйсэ, хүһанай улхаар һайхан аяга гэхэ мэтэ гэрэй хэрэгсэлнүүдые уран гоёор һинлэжэ бүтээдэг, модо, түмэрөөршье гоё юумэнүүдые дархалдаг байна. Олон талаараа тэгшэ уран бэлигтэй хүнүүдэй нэгэн болохо Ц. Ц. Найданов болоно гэшэ.

Найдановтан 6-дахи үеһөө эхилжэ, бүхы гэр бүлөөрөө хирпиисэ хэблэжэ хэдэг байгаа юм. Тэдэнэр аяар 1852 ондо Сээжын харуулай ород һүмын пешэнүүдэй хирпиисэ сохижо үгэһэн байна. Тэрээнһээ хойшо 1924 ондо Михайловкын ород тосхондо шэнэ һургуули барихадань, Найдановтан зургаан мяган хирпиисэ үйлэдэгрилжэ үгэһэн юм. 1941 ондо Цыбикжаб Цыденович Улэгшэнэй ШКМ-дэ һуража байхадаа, зунайнгаа амаралтада ерэхэдээ, түрөлхидтэйгээ хамта Михайловкын шэнэ баригдаһан һургуулинин пешэнүүдэй хирпиисэ бэлдэжэ үгэһэн байха юм.

Найдановтанай гэр бүлэ Сээжын харуулай ородуудай дунда талануудтай байһан, тэдэнэртэй шүхэсэдэг байгаа. Жэшээлхэдэ, 1880 ондо эндэхи ород һүмын 2 классай һургуули дүүргэһэн А. Ф. Агафонов (1868—1946), ушөө Ф. И. Яньков (1896—1975)—эдэ хоёр буряад хэлэ һайн мэдэхэ, буряадуудай дунда ябаха ехэ дуратай хүнүүд бэлэй.

Эдэ олон барилтануудые хараад үзэхэдэ, зэргэлээд байһан ород Михайловка буряад Бургалтай хоёр һууринай, мүн тэндэхи хоёр һургуулинин хоорондохи, холбоо барисаан үни холоһоо хойшо һабагшатай гэжэ мэдэгдэхээр байнал даа. Бүри мэнэ һаяхан Захааминай РТС-эй һуурин дээрэ Бургалтайн-Адагай үхибүүдэй һураха шэнэ, үшөө хүсэд бэшэ дунда һургуули нээгдэнхэй. Эдэ үхибүүдые Михайловка хүрэтэр үдэр бүрн автобусоор зөөхэеэ болинхой.

Байдал гээшэ һуурин дээрэ зогсоногүй, аяар холын түүхэтэй һууринда, һургуулида хүгжэлтын ехэ хубилалтануул болобо.

Б. ДОРЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

XVII жаранай модон хүхэ нохой жэл (1994-1995 он)

Намарай һүүл хүхэ нохой һара

Буряад литэ	20	21	22	23	24	25	26
Европын литэ	24	25	26	27	28	29	30
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббота	Ням Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	харагшан хонин	хүхэ бишэн	хүхэгшэн тахяа	улаан нохой	улаагшан гахай	шара хулгана	шарагшан үхэр
Мэнгэ	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан
Һуудал	огторгой	үһан	үүла	модон	хиа	гал	шорой

Гарагай 2-то буряад литээр 20 (октябрин 24).

Харагшан хонин, 6 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Нохой һарада хонин үдэр тудахадаа харшалдаһан удхатай байдаг. Буряад литэтэй һая ушарһан гү, али мартантаһан хүнүүдтэ һануулхада болохо. Энэ үдэр гэр бариһа гү, али һэеы гэр табиһа толлоо һаа, эзэдынь һалаха һандарха жэшээтэй. Бэри буулгабал, эрэһээ һалажа ошохо шалтагаан олохо. Замда гараа һаа, хулгайшан, дээрмэшэн тохёолдохо гэдэг. Нэрэ алдар олоһон хүн доройтодог. Адууһа мал нэгэ газарта суглуулбал, таража үгы болошохо. Хэшээ даллага абаа һаа, хэшээгэй бүрхэн соносохогүй, тиимэһээ эд зөөри арьбажахагүй. Энэ үдэр үһэ абабал, үлэсхэлэн байдал ушарха.

Гарагай 3-да буряад литээр 21 (октябрин 25).

Хүхэ бишэн, 5 шара мэнгын, үһанда һуудалтай үдэр.

Ноёндо хандахада, дасан (дуган) зайабариха да, дасан (дуган), сэргэ бурхан, субарга арамнайлхада, ном оршуулхада, ламын санаар хүртэхэдэ, ном номноходо, бурһанда мүргэхэдэ, лусуудта үргэл хэхэдэ, борсо (саһа) сарахада, абаһанаа, бусаахада, түмэрөөр ураная зүил бүтээхэдэ, ада шүдхэр дарахада, энэ үдэр һайн. Зүгөөр эм нэһуулха, бэри буулгажа, наһа барагшын хэрэг үйлэдэжэ, модо һуулгажа, зүүдхэл зүүжэ, хатар наада хэжэ, һайндэрлэжэ, ехэ үһа гаталжа, загаһа барижа, тэнгариг үргэжэ, һубаг малтажа, газар хахалжа, хүрим түрэ хэжэ, худалдаа наймаа хэжэ болохогүй гэдэг. Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 4-дэ буряад литээр 22 (октябрин 26).

Хүхэгшэн тахяа, 4 ногоон мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Эм найруулхада, наймаа луста мүргэжэ, үргэл үргэхэдэ, бурханда мүргэхэдэ, тахихада, хүнэй шүһа ханахада, ваджрын сёо бүтээхэдэ, мори һургахада, гэрэй һуури табихада, һэеы гэр бүрихэдэ, модо һуулгахада, ном үзэхэдэ, зурхай шудалхада, ураная һурахада, эд бараа бүтээхэдэ, хэшээ даллага абахада, энэ үдэр ураташатай. Харин суглаа зарлаха, хүрим түрэ, найр наада хэхэ, буян үйлэдэхэ, мухар тархитанда үгэльгэ үгэхэ, ядуу зондо юумэ үргэхэ, ехэ хэрэг эхилхэ, ном уншаха, нүгшэһэнине худөөлэлгэдэ хабаадаха, бага хүүгэдые гэрһээ гаргажа, ондоо тэшэнь эльгээхэ мэтые тэбиһэгты. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эдеэн, ундан элбэгжэхэ.

Гарагай 5-да буряад литээр 23 (октябрин 27).

Улаан нохой, 3 хүхэ мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Лусуудта мүргэхэ, үргэл үргэхэ, эм залаха, тэнгэри тахиха, үргэл үргэхэ, зүүдхэл зүүхэ, газараа заалгаад, гэрэй һуури табиха, ураная һураха, бурханда этигэхэ, мүргэхэ, балин шатааха, ан гүрөөһэ агнаха; дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлха, буян үйлэдэхэ, үзэс шудалха, ном уншаха, ном номнохо, соносохо, эм найруулха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр бэрин хэрэг үйлэдэжэ, нүүжэ, суглаа зарлажа, үһээ угаажа, газар малтажа, абаһанаа бусаажа, модо отолжо, хюрөөдэжэ, һубаг малтажа болохогүй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эдеэн, ундан элбэг олдохо.

Гарагай 6-да буряад литээр 24 (октябрин 28).

Улаагшан гахай, 2 хара мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр. Ада шүдхэр зайлуулха, хараал үгы хиихэ, тантрын тарнинуудые уншаха, абаһанаа бусааха, аршаалан бээ арюудхаха, шажанай һайндэр хэхэ, гүлгэ эдеэлүүлхэ, баярта ушар тэмдэглэн һайндэрлэхэ, замда гараха, эрдэм номой сахюуса хүрүулха, хубаргай, ламын нахил хүртэхэ гэхэ мэтын хэрэгүүдтэ энэ үдэр һайн. Нүүхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлха, газар малтаха, наһа барагшые худөөлхэ, модо орбонтойнь үнагааха, зураг зураха, бөөгэй хэрэг үйлэдэхэ, худаг малтаха, хүнэй шүһа ханаха, суглаа зарлаха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 7-до буряад литээр 25 (октябрин 29).

Шара хулгана, 1 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Дашаниматай (улзы хутагтай), маша һайн үдэр байна. Илангаяа аршаанаар угаахада, бурханда мүргэхэ, лусуудта мүргэжэ, үргэл үргэхэ, хяһын дарха хэхэ, зүүдхэл зүүхэ, замда гараха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, наһа утадхалгын үйлэ бүтээхэ, худаг малтаха, буян үйлэдэхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Һара бүхэнэй 25-най үдэр хандамаанарай үдэр гэжэ тоологдодог. Энэ үдэр үһэ абажа болохогүй, нюдэнэй хараа муудаха.

Гарагай 1-дэ буряад литээр 26 (октябрин 30).

Шарагшан үхэр, 9 улаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Сэргэ бурханүудые, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлха, ламын нахил хүртэхэ, хүрим түрэ хэхэ, мори һургаха, ём найруулха, буян үйлэдэхэ, газар хахалха, эһээбэри табиха, хутага, зөбсөг дархалха, тангаригаа хүрэаха, эльбэ дараха, бисалгал хэхэ, хэшээ даллага абаха мэтын үйлэнүүдтэ, модонно, түмэрөөр нарханнуулла һайн байна. Гэрэй һуури табиһа, нүгшэһэнине худөөлжэ, бээ угаажа, худалдаа наймаа хэжэ, бэри буулгажа, газар малтажа, замда гараха, үхэр хударгажа, андалдаа хэжэ, малгай, хубсаһа эсхэжэ, шүһа ханажа болохогүй. Хүнэй үһэ абабал, жаргал ушарха.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

ПАУЭРЛИФТИНГ. Спортын энэ зүйлөөр Россин Кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн Москва шадархи Воскресенск хотодо боложо дүүрэбэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ энэ зүйлэй хүгжөөгдэжэ байһан Россин Федерацинин хотонуудай команданууд энэ мүрысөөндэ хабаадаһан байха юм. Хэдэн атлет Буряад Республикын нэрэ хүндые хамгаалһан байгаа. Залуушуулай дундаһаа Теслева 44 килограммай шэгнүүртэ илалта түйлажа, Россин Кубогта хүртэбэ. Тэрэнэй тренер, улаасхоорондын классай спортын мастер Александр Дехаков гурба дахин үргэлгөөр дүн хамта 847 килограмм абажа, 90 килограммай шэгнүүртэ гурбадахи һуури эзэлһэн байгаа. Тингэжэ тэдэнэр дэлхэйн Кубогта хүртэхын түлөө ноябрини 16-һаа 19 болотор Урда Африкын Республикын нинслэл Иоханнесбург хотодо үнгэргэгдэхэ түгэсхолэй мүрысөөндэ хабаадаха зорилготойгоор һорилго бэлэдхэл хэжэ байна.

ГИИР ҮРГЭЛГЭ. Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн һалхан Оренбург хотодо болобо. Хлатта хотын сэрэгэй алба хаагша Александр Мальков 70 килограммай шэгнүүртэ мүрысөхэдөө, булганһаа һураггүй булюу байжа, Россин чемпионой нэрэ зэргэдэ гурбадахяа хүртөө. Тиин мүнөө дэлхэйн Кубогта хүртэһэн, ороной оло дахин чемпион Сергей Леоновтой хамта Александр Мальков Казахстанай Усть-Каменогорск хотодо үнгэргэгдэхэ дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадаха зорилготойгоор бэлдэжэ байна. Энэ мурысөөндэ манай атледүүд илалта түйлаха аргатай гэжэ тэдэнэй тренер Сергей Иванович Деханов хөөрэнэ.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Элдэб зайнуудта урилдалгаар алтан намарай мүрысөөн Москва хотодо эмхидхэгдэһэн байгаа. Энэ мана республикын залуу бэрхэ урилдаашад хабаадахадаа, амжалта түйлаа. Тусхайлбал, Буряадай багшанарай институдай оютан, улаасхоорондын классай спортын мастер Сергей Федотов 2 милиин зайда (1 миль 1609 метр юм) түрүү һуури эзэлһэн байгаа. Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша, улаасхоорондын классай спортын мастер Юрий Чижов 8 километрэй зайе булганһаа түрүүн гаталба. Мүнөө тэдэнэр энэ жэлэй һүүлшын мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадаха зорилготойгоор һорилго бэлэдхэл хэжэ байна.

* * *

Зүүн Сибириин технологическа институдай дурбэдэхи курсын оютан, улаасхоорондын классай спортын мастер Анастасия Данчинова байгша оной зун болон намарай сагта Италида үнгэргэдэһэн коммерческэ мүрысөөнүүдтэ хабаадаһанаа, бусажа ерэбэ. Тэрэ холын элдэб зайнуудта хабаадажа, дэлхэйн олон ороноодай хурлан сулхэ, шамбай солбон басагадтай хаба шадалаа туршахадаа, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлхэ гэһэн зорилготой байгаа юм. Тиин тэрэ урдаа табиһан зорилгонуудаа бэелүүлбэ гэжэ тэрэнэй тренер—СССР-эй болон Россин Федерацинин габъята тренер Виктор Дмитриевич Домнин хөөрэнэ.

ФУТБОЛ. Клубай командануудай дунда футболоор мурысөөн дүүрэбэ. Гурба һара соо үргэлжэлһэн мурысөөнэй дүнгүүдээр «Сэлэнгэ» 47 очко абажа, 1994 оной республикын чемпион болоо. 1 очкоогоор гартаһан «Мотор» хоёрдохи, 39 очко абаһан «Локомотив» гурбадахи һууринуудые эзэлээ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

ҺОГТУУ БАГА НАҺАН

Юуншье гээ һаа, манда, ехэшүүлдэ хүнэ байхадань, манай үхибүүдтэ бүри күндэ юм аяб даа. Гадна общество баяшуул, үгытэйшүүл болон һалажа, үхибүүднай бэлэл хоорондоо илгаатай байһанаа ойлгожо эхилнэ гээшэ. Психологуудай хэлэһэнэй ёһоор үхибүүд энэ, тэрэ хубилалтануудта тансага дадашадаг юм байна.

Статистикын баримтануудта үндэлэлхэ болоо һаа, энээндэнь хара тамхин болоод архинин зүйлнүүд «туһалдаг» гэжэ тодорно. Ялагаа хээгээшье һаа, Россин соо ажабүүгшадай 7 процентынь алкоголигуул байха юм. Эдэнэрэй 3 процентынь 18—25 хүрэтэр наһатай залуушуул болон үхибүүл болоно. Үхибүүлые хара тамхинһаа болоод архинһаа абарха талаар «Нарконом» гэжэ гоё нэрэтэй жасын бии болоһонинь гайхал түрүүлэгүй. Энэ эмшэлүүлһэн 16 наһатай хүбүүнтэй уулзажа, хөөрэлцэхэдөө, нюгтаарни хүйтэ даахадал гээ һэн.

— Тинхэдэ ямаршьеб хаалтануудай үгы болошоходонь, би архи ехээр уудаг болошоо һэм, — гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

Энээндэнь этигэхээр гү? Иимэ шалтагаан байжа маһад гү? Гансаардаад, юумээр ходо дутадаг болоод байхадаа, архи уужа өөрыгөө ламаарууллһан болоно бэшэ гү?

Саашань хэлэхэдэ, ПТУнуудай һурагшадай 80—85 процентынь архи уудаг юм байна. 3,8 процентнээ олоһининь ходо. (долоон хоног соо нэгэ удаа 100—200 грамм), 18 процентынь эмээлһээ халта үзөөнөөр, 27 процент хаа-яа «хара үндэс» уудаг байба.

1993 онтой сасуулхадашье, үхибүүдэй дунда архи уугшадай тоо 10 процентээр үргэһан байха юм. Асуудалнуудта хариусаһан 10 үхибүүн бүхэнэй 7-нинь 10—11 наһатайдаа түрүүшынгээ кундага гартаа абаһан зомби гэжэ мэдүүлээ. Урдань телевиденеэр дамжуулагдадаг байһан архиин ямар хороһ байһан тухай дамжуулганнуулые миһэд гэлдэн һанана ёһотойбди. Тиимэһээ үйлсэдэ ябаһан һоргуу хубүүд, бэсагадые харахадаа, зосоо хайшааб даа аягүй болодог бэшэ гү?

Е. РУСЛАНОВА.

(«Аргументы и факты» һонинһоо абтаба).

МАНАЙ штатнабэшэ фотокорреспондент Владимир Плуттын бүулгаһан энэ зураг дээрэ Буряад ороидо боксые хүгжөөлгэдэ алдар габьятай хүнүүдые, тусхайлбал, (эүүн гарһаа) Буряадай багшанарай институдай физическэ культурын кафедрые даагша, профессор, улаасхоорондын классай спортын мастер Валерий Александрович Стрельников, Буряадай худөө ажахын институдай доцент, улаасхоорондын категорин судья Георгий Георгиевич Банчиков болон Сэлэнгын аймагай Жаргаланта нютагай зайһан, СССР-эй спортын мастер Виктор Банзаракцаевич Бадмаевые харанат.

Эдэмнай 50-дахи, 60-дахи, 70-дахи онуудта Буряад орон дотор бокс хүгжөөхэ талаар ехэ юумэ хэһэн хүнүүд юм. Георгий Банчиков —республикын, зоным чемпион, түүхын эрдэмэй кандидат, улаасхоорондын категорин судья. Тэрэ Москвада болоһон Олимпиин наадануудай судья болоһон габьятай. Виктор Бадмаев Буряадай худөө ажахын институт дүүргэжэ, зоотехник мэргэжэлтэй болоод, түрэл институдтаа удаан сагаа соо худэлөө һэн. Боксоор республикын түрүүшын мастернуудай нэгэн юм. Валерий Стрельников — 1971 оной СССР-эй чемпион болоһон, Европын чемпионадта хабаадагша, педагогикын эрдэмэй кандидат.

Редакторай уялга дүүргэгшэ
Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНОЙ Ч. Ц., ЖИГЖИТОВ М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ Д. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Ц., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцинин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци

Редакцинин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемныи — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-03, 2-62-62, харюусалгата секретарини—2-50-52, секретариадай—2-66-76, һабагууд: политическэ—2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, 2-34-05, олонхитын худөлмэрнин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19, Закаменскда—30-61.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор —2-49-94, бухгалтери —2-23-67, вахта —2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4902. Стереотипта тушаагдаһан саг. 19.00.

Буряад Республикын республиканскэ типографида газетэ хэблэдэнэ. Директорэйнь телефон: 2-40-45.

Муу 69-дэхи номертойгоор буридхэл дэ абтанхай. Заказ № 203.